

PLA PER DAR I PER VENDRE

Isidor Cònsul

Un dels trets que apunten les lletres catalanes dels darrers anys és el record d'efemèrides significatives de la pròpia història, i si cal buscar un punt d'arrencada, la cosa començà el 1990 amb la celebració dels cinc-cents anys de la primera edició de **Tirant lo Blanc**. Després, a mesura que el calendari marcava el centenari d'una generació de luxe per a la literatura catalana, es posà èmfasi en els cent anys dels naixements de J.V. Foix (1893), Carles Riba (1893), Josep M. de Sagarra (1894) i Joan Salvat-Papasseit (1894). I amb el motor engegat, la pròpia dinàmica no deixà passar per alt el segle i mig dels pals majors de la Renaixença: Verdaguer (1845), Guimerà (1845) i Narcís Oller (1846).

Per a 1997, la cronologia assenyala, pel cap baix, quatre centenaris il·lustres. Dos d'arrel antiga -Ausiàs March i Joan Roís de Corella- que s'encasten en el record del segle d'or de les lletres catalanes entre els segles XIV i XV. Els altres dos, Josep Pla i Llorenç Villalonga, són vi de collita més nova, però també d'estricta noblesa literària. Ara bé, la bondat de commemorar aquests aniversaris no és compartida per tothom. De tant en tant, surten veus en discòrdia per donar entenent que només són exercicis nostàlgics i, en el millor de casos, fites d'historicisme per a gaudi estricte d'erudits. Potser no és ben bé així, però sí que és cert que, a vegades, els grans saraus d'homenatge pateixen el mal d'una buidor considerable. Perquè acostumen a posar més èmfasi en l'espectacle que no pas en l'arrel d'allò que celebren. I s'ha de tenir clar que, en el cas dels escriptors, l'únic que compta és potenciar la lectura i la divulgació de l'obra. Per això s'han de trobar els mecanismes d'una divulgació intel·ligent i que afavoreixin, alhora, els estudis necessaris per aprofundir en el coneixement de l'autor i de l'obra.

ACOSTAR-SE A L'HOMENOT

A pilota parada, el centenari de Pla és el que arriba amb més ganes de gresca i més carregat d'intencions. Si més no, així ho demostra l'escalfament bibliogràfic de 1996

abans que l'Any Pla fos inaugurat, al far de Sant Sebastià, aprofitant la primera sortida del sol de 1997. Un gest segurament massa romàntic per a un autor que es movia a les antípodes d'aquestes simbologies. Molt més oportú, en canvi, ha estat l'avançament bibliogràfic de preparació del centenari que s'ha concretat, en pocs mesos, en cinc llibres d'estirp diferent, la majoria dels quals han sortit plegats en el darrer tram de 1996. L'edició que féu Xavier Pla de **Cartes a Pere** obrí el foc aviat fara un any i després es succeïren quatre obres més: **Josep Pla vist per un amic de Palafrugell**, de Josep Martinell, **Josep Pla. Biografia del solitari**, de Cristina Badosa, **La geografia íntima de Josep Pla**, de Miquel Pairoli, i **Pla i Nietzsche. Afinitats i coincidències**, de Carles Casajoana. Els cinc estudis marquen, a grans trets, dos territoris complementaris en l'estudi de Josep Pla: els tres primers van a l'encontre del personatge i s'afilaren, per tant, en aspectes biogràfics, mentre que els altres dos s'encaren a obrir camí en l'obra planiana. Tots cinc títols, a més, contribueixen a nodrir la bibliografia de Pla que, sense moure'ns de la dècada dels noranta, ha comptat amb les aportacions que segueixen: les biografies de Xavier Febrés, **Josep Pla: biografia de l'homenot** (1990) i **La vida de Josep Pla a l'Empordà** (1991), i de Lluís Bonada, **Josep Pla** (1991); els estudis de Cristina Badosa, **Josep Pla. El difícil equilibri entre literatura i política 1927-1939** (1994), i de Marina Gustà, **Els orígens ideològics i literaris de Josep Pla** (1995); l'inventari valoratiu de Lluís Bonada, **L'obra de Josep Pla** (1991); la mena d'estirabot de Ramon Alcoverro, **Contra Josep Pla** (1993) i el catàleg de l'exposició **Josep Pla. Escriptor i periodista** (1991).

CONSTRUIR UNA BIOGRAFIA

Patrik Modiano afirmava, setmanes enrere, parlant de la biografia de Primo Levi que ha publicat Myriam Anissimov, que escriure la biografia d'un escriptor és una empresa arriscada perquè l'autèntica vida del literat és la seva obra. Mai no som tan a la vora d'un autor com quan el llegim, i si un llibre ens emociona de veritat potser és millor

no saber res de la vida de qui l'ha escrit. No fos cas que ens decebés, com en l'exemple de Celine que surava de manera explícita en l'argumentació del novel·lista francès.

Però se n'escriuen, de biografies. Hi ha un públic lector que les consumeix i, paradoxalment, fins hi ha lectors més interessats en la vida que no pas en l'obra dels atots d'una determinada literatura. Per això Cristina Badosa ha augmentat el nombre de biografies existents de l'escriptor empordanès amb el seu llibre **Josep Pla. Biografia del solitari**, un treball que té, com a novetats destacades, els elements que manlleua de la pròpia tesi doctoral (**Josep Pla. El difícil equilibri entre literatura i política. 1927-1939**) i, sobretot, l'abundós testimoni d'Adi Enberg, la dona més important en la vida sentimental de l'escriptor. Ja deu fer vint anys que Cristina Badosa es dedica a estudiar Pla i per això era una bona candidata a redactar el tipus de biografia que podria passar per definitiva. Però de bones intencions l'infern n'és ple i en aquest cas l'element nou, Adi Enberg, li esdevé un **boomerang** que, a la llarga, fa que se'n ressenteixi tot el volum. Perquè quan l'Adi apareix a escena, i ho fa de manera sistemàtica a partir del segon terç del volum, li passa com als bons actors, que omple sola l'escenari. Però l'escenari és d'una obra que no és la seva perquè la biografia és la de Pla. Potser seduïda en excés pel testimoni cabdal d'Adi, Cristina Badosa no ha estat capaç de posar els filtres que calia -potser no ho ha volgut- a la informació que rebia.

Des d'aquesta perspectiva biogràfica, l'edició que ha fet Xavier Pla de **Cartes a Pere**, així com el llibre del pintor Josep Martinell, **Josep Pla, vist per un amic de Palafrugell**, poden semblar obres de complement, però pertanyen a la mena de textos d'alta utilitat per a conèixer millor el personatge i també d'un notable valor per a construir, amb la màxima objectivitat possible, la veritat biogràfica de Pla. La prova és que Cristina Badosa la cita sovint, aquesta correspondència.

Cartes a Pere recull 211 cartes escrites entre 1920 i 1973 de Josep Pla al seu germà. La gràcia de l'epistolari és que s'estira tot al llarg de cinquanta-tres anys i

l'escriptor s'hi mostra tal com és, sense cap necessitat d'amargar-se rere una màscara ni de maquillar els giravolts de la pròpia biografia, esport al qual Pla era un afeccionat devot. Vist així, és significativa la citació que encapçala el pròleg de Xavier Pla: **convindria que tothom fes un esforç per comprendre no la llegenda sinó la veritat de la meva vida.**

L'obra de Josep Martinell, **Josep Pla vist per un amic de Palafrugell**, dóna, com el seu títol indica, la perspectiva d'una amistat de prop de quaranta anys -d'ençà que Martinell va il·lustrar una edició de **Coses vistes**, el 1947. Una amistat, però, amb la mena de nusos i complicitats que l'ha feren capaç d'aguantar bé l'embat dels anys. Però que ningú no s'enganyi, el treball literari del pintor Martinell no és, només, un llibre amable i distret, d'anècdotes i records. Pivota entre l'assaig i la narració periodística, i l'autor s'ha esforçat a redactar una obra palpitant, viva i dinàmica, uns apuntaments biogràfics que temptegen, a estones amb força encert, el difícil retrat de la complexa globalitat de l'escriptor. Com si Pla hagués mirat de redactar els contorns del seu propi homenot.

GEOGRAFIES I REFERENTS

La geografia íntima de Josep Pla, de Miquel Pairoli, és sobretot un assaig honest que analitza i divulga els llibres que Pla va dedicar a Girona (**Girona, un llibre de records**), Barcelona (**Barcelona, una discussió entranyable**), Palafrugell (**Palafrugell, peix fregit**) i **Cadaqués**. Tots quatre sistematitzen aquesta geografia íntima de l'escriptor, començant per Palafrugell, àmbit entranyable que conjuminà la infantesa i la maduresa de Pla. Per la seva banda, Girona i Barcelona foren, respectivament, els paisatges del Pla adolescent i universitari, i després, els aspres recòndits de Cadaqués, sempre acostats a l'ànima de l'homenot, puntegen la personalitat d'un espai singular que ho condiciona tot: des de la manera de viure fins a la de parlar i de l'economia fins al tarannà de la gent. El volum s'arrodoneix amb tres

comentaris més sobre El quadern gris, l'exquisida narració Pa i raïm i els relats de pensions que Pla va escriure de jove. Tot plegat dóna un bon llibre de divulgació i una porta franca per entrar en l'univers planià.

Finalment, l'assaig de Carles Casajuana, Pla i Nietzsche, segueix, com indica oportunament el subtítol, les afinitats i coincidències, entre el pensador alemany i l'escriptor empordanès. El lector atent d'El quadern gris recordarà les anotacions breus on el jove Pla afirma que **Nietzsche no em fatiga mai (...)**, o bé, **Nietzsche, a la llarga, esdevé un vici. Escriu curt, és ràpid. Els seus cops de sonda fan oscil·lar, vivament, la curiositat de l'esperit.** Els estudiosos planians han tendit més aviat a obviar-les, aquestes referències, i, del meu record, crec que només els llibres de Lluís Bonada hi fan referència. El treball de Carles Casajuana és d'una perspicàcia considerable, posa en relació els aspectes susceptibles de ser comparats i arriba, sobretot, a una conclusió que cau sola, de madura que és. Com és possible, es pregunta Casajuana, una obra sobre la banalitat de la vida humana, com la de Pla, sense creure en res, però també sense caure mai en el nihilisme. Com es pot ser, continua l'interrogant, **conservador confés, anticlerical en sordina, antiburgès, antinacionalista, antimarxista, individualista fins al moll de l'os, tolerant, radicalment antifanàtic, amant de l'ordre i defensor aferrissat de totes les formes de l'autonomia i la llibertat humanes?** I si Joan Fuster, conclou Casajuana, en va donar una pista parlant de la condició de "Kúlak" de Josep Pla, també ajuden a trobar-hi respostes la lectura i la influència de Nietzsche.

Isidor Cònsul

SUPERHOMES I HOMENOTS

Aquest és un dels punts que Carles Casajuana posa en paral·lel entre Pla i Nietzsche, i esdevé, a més, títol d'un dels capítols del llibre. A **Així va parlar Zarathustra**, el pensador alemany afirmava que **el superhome no ha existit mai encara. Els he vist despullats tots dos, l'home més gran i l'home més petit: encara s'assemblen massa.** A Nietzsche tampoc no li servien els exemples que més surten en la seva obra -els Napoleó, Goethe o bé Cèsar Bòrgia. Perquè el superhome és més aviat una tendència, una aspiració i un anhel. Però és cert, tanmateix, que hi ha homes que sobresurten respecte dels altres. Individus, apunta Casajuana: **menys contaminats pel gregarisme vigent, que escapen a la mediocritat, capaços de projectar la seva voluntat i la seva energia sobre la realitat, capaços de pensar i de portar a terme obres concretes, admirables, prou fortes per resistir l'usura del temps. D'aquesta fusta estan fets els homenots de Pla (...)** Pla aprèn de Nietzsche a admirar l'individu que té prou energia i prou força de voluntat per plantar cara a la implacable acció destructiva de la naturalesa, de l'estupidesa humana i del pas del temps i que deixa una obra sòlida, ben feta, en el camp que sigui. Aquest home és l'homenot (Pàgs. 53-54).

I.C.

L'ADI ENBERG

La personalitat d'Adi Enberg i la importància que tingué per a Josep Pla era ben coneguda dels estudiosos de l'escriptor, però el personatge no havia arribat al grau de publicitat que té ara. La bibliografia recent ha multiplicat la seva imatge i, d'ara endavant, cal pensar que esdevindrà una referència més habitual en els estudis biogràfics de Pla. A les **Cartes a Pere**, hi ha alguns paràgrafs on Josep Pla parla de les qualitats i de la

singularitat de l'Adi. **La Sra. Enberg és la filla del cònsol noruec de Barcelona. Es una noia molt simpàtica, jove, divorciada del seu primer marit, que diu que es vol casar amb mi i m'escriu unes cartes terribles i complicades (Carta 105. Leeds, novembre de 1926) La senyoreta Enberg pot ésser, per a mi, la solució de la vida. Es una persona que dóna una sensació de confort extraordinària. Ademés és mil vegades més forta que jo. Si ens casem et puc assegurar que, per la qüestió de llengües, no quedaràs pas *handicapat* davant de ningú perquè és un cas de poliglòtisme formidable. Parla i escriu l'anglès, l'alemany, el francès, l'italià , el castellà, el català, el suec, el noruec i el danès com nosaltres parlem el català. (Carta 110. Leeds, gener de 1927).**

Per acabar d'arrodonir el retrat, manllevo, de la biografia de Cristina Badosa, una darrera referència epistolar de Josep Pla a la seva germana Rosa. L'escriptor hi argumenta els guany de tota mena que li pot reportar un matrimoni amb Adi Enberg: **Es molt neta, agradable, poc agitada -jo ja en sóc prou- i estar al seu costat no cansa gens. Després perquè em pot ajudar, perquè és una persona que té molts més elements que jo per guanyar-se la vida si és necessari (...) Finalment perquè em penso que ella m'estima molt més a mi que jo a ella (...) Em penso que em tornaré una persona normal, molt equilibrat, sense aquestes desproporcions que avui sento, que em tornaré, per dir-ho curt, un home en tota l'extensió de la paraula. (Josep Pla. Biografia del solitari. Pàg. 139)**

I.C.